

WANDELEN OP HET OERD

Jan Abrahamse

Op de oostpunt van Ameland ligt een oud en groot duinkomplex: de Oerderduinen. Ten oosten hiervan ligt de Hon, een uitgestrekt gebied dat bestaat uit een strandvlakte met jonge duinen en aan de wadkant een grote kwelder.

Samen vormen ze een natuurgebied van internationale betekenis. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit natuurgebied beschermd wordt. De particuliere natuurbeschermingsvereniging It Fryske Gea voert het natuurbeheer over dit gebied. Dat betekent niet dat het gebied afgesloten is voor het publiek. Alleen tijdens de broedtijd van 15 april tot 15 augustus is het gedeeltelijk gesloten. Niettemin kan men het terrein in die periode toch betreden langs twee uitgezette wandelroutes, die een uitstekende indruk geven van het gebied, dat in meerdere opzichten heel bijzonder is.

- 1 Het Oerd is een oud begroeid duingebied met enkele hoge duinen en vochtige duinvalleien.
- 2 Het Oerd ligt op de overgang van Nieuwlandsrijd, een door een oeververdediging beschermd kweldergebied dat in gezamenlijk bezit is van de Amelanders boeren, en de Hon, een (jong) gebied met een prachtige kwelder aan de wadkant en een strandvlakte met jonge duinen aan de Noordzezijde.
- 3 Van de Noordzee wordt het Oerd gescheiden door een stuifdijk die in 1963 is aangelegd vanaf paal 20.3 tot paal 23.
- 4 Het gebied de Hon is nog voortdurend aan verandering onderhevig/nieuwe duinen vormen zich hier en de kwelder breidt zich gestaag uit.
- 5 Het internationale karakter van het gebied blijkt uit de vele soorten vogels die hier verblijven. Er broeden meer dan 50 vogelsoorten. Daarnaast komen veel vogels om te foerageren op het wad en van daar uit trekken vele door naar andere gebieden in Europa en Afrika. In het najaar kunnen de aantallen oplopen tot enkele tienduizenden.
In het voorjaar zijn er enkele duizenden rotgansen die begin juni naar broedgebieden in de poolstreken trekken.
- 6 Op het Oerd is een rijke plantengroei aanwezig, veroorzaakt door grote afwisseling in hoog en laag, zout en zoet, nat en droog, kalkarm en kalkrijk.

Op het Oerd heeft It Fryske Gea twee wandelingen uitgezet. Een oostelijke route door het duingebied, langs de Waddenzee, de kwelder en langs de Hon, die is aangegeven met oranje paaltjes. Een westelijke route gaat eveneens door het duingebied van het Oerd en daarna langs de Stuifdijk, met de mogelijkheid om langs het Noordzeestrand te lopen. Deze route is aangegeven met groene paaltjes.

Het Oerd bereikt men door vanaf Buren de weg te volgen in oostelijke richting. Borden geven de richting aan naar paal 17. Van daar uit het fietspad volgen langs de Kooioerstuifdijk. Na zo'n 3 km komt men dan bij het begin van de groene wandelroute.

Bij het begin van de oranje route, 500 m verder, staan fietsenrekken en een wegwijzer met de tekst: *Wandelroute Oerd, schuilhut en uMchtpunt 500 m*. Onder de wegwijzer staat een paddestoel waarop de richting staat aangegeven naar het strand.

Een welwillende fietsenverhuurder heeft zelfs een fietspomp geplaatst.

Het Oerd, op de voorgrond de Kooioerstuifdijk. De koeien grazen op het Nieuwlandsrijd. Rechtsboven de Waddenzee

Oranje route: Oerderduinen

Vanaf het beginpunt van de oranje route volgt men rechts een fietspad. Na ongeveer 150 m ziet men aan de rechterkant in een duinvallei een door prikkeldraad afgerasterd gedeelte. Dit raster dient voor het vee dat omstreeks april ieder jaar op het Nieuwlandsrijd graast.

Het Nieuwlandsrijd is een langs het wad gelegen kweldergebied in eigendom van de gezamenlijke Amelanders boeren. Achter het prikkeldraad liggen ook waterrijke gebieden die dienen voor drinkwater voor het vee. Deze duinmeertjes worden het Oerdswater genoemd. Na 500 m eindigt het pad bij een in 1985 gebouwde zeshoekige schuilhut die aan de voet van de Oerdblinkert staat, het hoogste duin. De hut is aan drie kanten afgesloten. In de hut bevinden zich een tafel en een paar banken.

Een voorlichtingspaneel geeft de bezoeker informatie over het Oerd, de Hon en de Waddenzee. Brandblusapparatuur en communicatiemiddelen zijn aanwezig. Naast de hut treft men fietsenrekken aan. De route gaat via een trap naar de top van de Oerdblinkert. Onderaan de trap staat een gedenksteen aange-

boden door de ANWB. Aan weerszijden van de trap is een hek geplaatst om de erosie van het duin tegen te gaan. Tot 1982 stond op dit duin een bunker uit de Tweede Wereldoorlog. Hij is opgeruimd en dat heeft tot gevolg gehad dat de stroom van jongelui die de bunker bezocht tot stilstand is gekomen.

Het duin is 24 m hoog en daarmee het hoogste punt van het eiland. Op het duin bevindt zich een groot plateau met 6 banken en 2 verrekijkers. Vanaf hier heeft men een zeer fraai uitzicht. Een oriëntatietafel, eveneens aangeboden door de ANWB, geeft de nodige informatie over lokaties en afstanden van de Oerdblinkert naar de Friese kust, Schiermonnikoog en West-Ameland.

In zuidelijke richting ziet men de Waddenzee en de Friese kust met oa. de spitse toren van Holwerd. Tijdens hoogwater staat de Waddenzee bijna tot aan de voet van de Oerdblinkert, tijdens laagwater ligt het wad voor een groot gedeelte droog. In oostelijke richting kijkt men uit over het Oerd en de Hon. Bij mooi weer zijn de vuurtoren en de watertoren van Schiermonnikoog te zien evenals het bakken en het bewakingshuisje van Engelsmanplaat, een zandplaat tussen Ameland en Schiermonnikoog en nog verder de sluisen van Lauwersoog. In noordelijke richting heeft men een overzicht over het duinlandschap van het Oerd en de stuifdijk. In de Noordzee staat het gasbehandelingsstation op een plateau van de NAM, dat het gas verwerkt dat onder de Hon wordt gewonnen. De boorklokke ligt aan de oostkant van de nieuwe stuifdijk en is vanaf dit punt onzichtbaar. In westelijke richting kijkt men over het eiland in de richting van de dorpen. Op de voorgrond ligt het Nieuwlandsrijd. •

Waddenzee en kwelder

De route vervolgt de trap naar beneden in de richting van de Waddenzee. Onderaan de trap zien we een dichte begroeiing van duindoorns die in de herfst felgekleurde oranje/rode bessen hebben. Verder zijn hiervlietbomen en rozenstruiken. Onderaan de trap bereikt men de kwelder die hier erg smal is. De wandelroute gaat nu langs het wad in oostelijke richting. Dit deel van de wandeling is erg boeiend vanwege zijn grote afwisseling in het reliëf, de begroeiing, de vogelrijkdom en de overgang van kwelder naar wad. De begroeiing bestaat hier vooral uit melkkruid, zealsem en zeekraal. Het is duidelijk dat de planten hier, maar ook elders op het Oerd, niet geplukt mogen worden. De duinen aan de linkerkant zijn begroeid met duindoorn en vlier. In het gebied broeden zo'n 200 paar scholeksters en verder eidereenden en berg-eenden. Verder komen hier voor: kluut, bonte strandloper, zilvermeeuw, dwergstem, Noordse stem en visdief. Veel konijnen leven in de duinen.

Na plusminus 200 m ziet men langs de wadkant een afslagrandje. Dat wijst erop dat in dit gebied de kwel-

Oerdduinen met drinkklokke voor het vee, op de achtergrond de Waddenzee

dei wordt aangetast. In 1983-1984 is hier ± 30 m weggeslagen.

Het beheer van de kwelder is gebaseerd op het principe: spontane ontwikkeling. Vroeger werden bepaalde delen van de kwelder beweide en gemaaid. Ook in de duinen worden vrijwel geen beheersmaatregelen genomen, behalve wanneer de duinen er eroderen wordt er helm geplant. Wel wordt op de kwelder het toenemend aantal zilvermeeuwen bijgestuurd. Dit gebeurt dmv. een aantal raapvergunningen. Het beleid van It Fryske Gea is zo gericht dat de meeuwen alleen in de duinen broeden en niet meer op de kwelder en op de strandvlakte waar de dwergster, Noordse stern en visdief hun broedgebied hebben.

De Hon

Na ongeveer 1 km eindigt het duinkomplex aan de linkerkant. Het Oerd gaat hier over in de Hon. De Hon is vanaf 18 mei 1981 tot 'Beschermd Natuurmonument' verklaard en tot 'Wetland' sinds 1984.

Het bakken op de Hon was vroeger een zichtbaken voor de scheepvaart om zich te oriënteren, maar heeft nu zijn functie verloren. De kwelder wordt hier breder en doorsneden door een aantal slenken die vanuit de Waddenzee het gebied binnendringen. De velduil heeft hier zijn broedgebied. De Hon was 20 jaar geleden op deze plaats een kale zandvlakte met primaire duintjes. Na de aanleg van de stuifdijk in 1963 is het gebied begroeid oa. met lamsoor, die in het eind van de zomer het gebied paars kleurt. De kwelder is in 1976 nog beweide geweest omdat er toen een buitengewoon droge zomer was. Er is toen op dit punt van de wandeling een drinkplaats voor het vee aangelegd, die nu nog aanwezig is. De wandeling heeft nu zijn meest oostelijke punt bereikt.

Een jong duingebied

De route gaat links rond de duinen. In de richting van de Noordzee ziet men de stuifdijk die het Oerd van het

Noorzeestrand scheidt. Het meest oostelijke deel daarvan vormt de GLC-lokatie, een plaats waar de NAM gas uit de grond haalt. Van de lokatie is vanaf deze afstand niets te zien.

Aan de rechterkant van het pad ligt een vrij vochtig gebied met veel riet waar velduil, slobeend en watersnip voorkomen. Bij extreem hoogwater staat dit gebied tussen de duinen links en de stuifdijk rechts blank. De route slingert zich door de meeuwenkolonie; vooral aan de rechterkant komen duizenden meeuwen voor. Na ± 500 m komt men langs paal 22.6. Het pad is hier erg breed, dat veroorzaakt is doordat het gebied vochtig is en de wandelaars steeds langs de kant lopen. Aan beide zijden van het pad zorgen duindoorns met hun scherpe stekels ervoor dat het pad niet nog breder wordt. Bij dit punt aangekomen bevindt zich links een kolonie van zo'n 100 stormmeeuwen. Een stormmeeuw is iets kleiner dan een zilvermeeuw.

Het gebied is nog vrij jong. Voordat de stuifdijk was aangelegd bestond het gebied uit lage duinen, begroeid met helm en biestaruwegrass en is te vergelijken met de Hon. De duinen en de valleien zijn nu begroeid met helm, buntgras, muurpeper, mossen en duindoorn. Ongeveer 200 m voorbij paal 22.6 ligt in het pad een 2 meter diepe kolk, ontstaan doordat het wader van de Waddenzee enerzijds en de Noordzee anderzijds op dit punt bij elkaar komen tijdens extreem hoogwater.

Op deze plaats verlaat men het broedgebied dat aan de linkerkant ligt. Rechts van het pad is het gebied vrij toegankelijk.

Na nog zo'n 500 m gaat de route linksaf en volgt dan een deel van de wandeling die met groene paaltjes is gemarkeerd. Het is een verhard fietspad dat rechts naar het strand gaat. Op het punt waar het gasfalteerde fietspad overgaat in een klinkerpad, begon in 1963 het gebied van de onbegroeiende duinen en het strand. Dit pad slingert zich nu tussen de duinen en vochtige duinvalleien door die begroeid zijn met parnassia, duizendguldenkruid, braam en duinriet. Het is ook het gebied waar de kiekendief broedt. Na ruim 1/2 uur bereikt men het eindpunt van de wandeling die ongeveer 4 km lang is.

Wandeling langs de groene paaltjes

Deze wandeling begint bij de oude stuifdijk, langs een bosje ratelpopulieren. De oude stuifdijk loopt van paal 17 tot paal 20.6 en is dus 314 km lang. Het fietspad ligt ten noorden van deze stuifdijk en ten zuiden loopt een werkpad. De wandeling is 3 km lang.

Vanaf de paddestoel volgt men het fietspad richting strand. De wandeling gaat zo'n 700 m langs het laatste deel van de oranje route. Vlak voor het strand en voor de stuifdijk gaat de route linksaf langs het Spijkerpad, genoemd naar de opzichter van Rijkswaterstaat onder wiens toezicht het pad is aangelegd. De gemiddelde

hoogte van de Stuijdijk is 5 m + NAP en de lengte bedraagt 2,4 km.

Zoals op meerdere waddeneilanden vindt ook hier kustafslag plaats. In de winter kunnen hier tijdens stormen grote stukken duin wegslaan. In 1983 sloegen over een lengte van 30 meter grote stukken duin weg en bereikte het water zelfs het Spijkerpad.

Rijkswaterstaat probeert met helmaanplant en rijshout (takkenschermen) nieuwe schade te beperken door zandvang.

Aan de linkerkant van het pad broeden veel stormmeeuwen. De duinen aan de linkerkant hebben steile, bizarre vormen, wat wijst op de erosie die daar heeft plaatsgevonden voordat de stuijdijk er lag.

Er is weinig begroeiing omdat het gebied nog erg jong is. Dertig jaar geleden waren de duinen kale sikkelduinen; het gebied kwam pas tot rust na de aanleg van de stuijdijk. In het gebied broeden grasoleksters, veldduin, wulpen, stormmeeuwen, graspiepers en een enkele tapuit. De route langs het Spijkerpad is ongeveer 1 km. De begroefing bestaat uit duindoorn, kruipwilg, muurpeper en mossen.

Na ongeveer 1 km gaat de wandelroute links en verlaaten de Noordzeereep en komt men in het oudere duingebied. Duidelijk zichtbaar is de tweede duinenrij, waarachter vochtige duinvalleien liggen. Dan volgt de oudste duinenrij die tegen het Nieuwlandsrijd en het wad ligt. Het pad volgt een rechte lijn naar de tweede duinenrij. In dit gebied staan veel orchideeën, die door het voorkomen van duindoorn, kruipwilg, vlier en meidoorn slecht bereikbaar zijn. Na de tweede duinenrij volgt weer een vochtige duinvallei waar wulpen, waterwallen, rietzangers en kiekendieven aanwezig zijn. Daarna bereikt men de oude stuijdijk die in de periode 1883-1893 is aangelegd. Voor die tijd was dit gebied een strandvlakte met aan de wadkant een kwelder. Het gehele gebied ten noorden van deze oude stuijdijk is spontaan ontstaan.

Het Oerd

De duinen van het Oerd staan reeds op een oude kaart uit 1567. Tussen het Oerd en de Bureblinkert bij paal 17, was een grote strandvlakte die met stormtij overspoelde. Omdat men bang was dat het eiland in tweeën zou breken is hier een stuijdijk aangelegd. Voordat de tegenwoordige stuijdijk in 1893 werd voltooid, waren er al eerder pogingen ondernomen om het Oerd definitief met de Kooiuidinen te verbinden. In eerste instantie werd een dijk aangelegd op het zuidelijke deel van de strandvlakte, het tegenwoordige Nieuwlandsrijd. Dit bleek echter geen succes, omdat er geen aanstuiving van zand plaatsvond. Na enkele stormvloed, die de dijk danig beschadigden werd er van het plan afgezien om de dijk op deze plaats te handhaven.

Vanaf 1883 werd een begin gemaakt met de aanleg

van de Kooierdstuijdijk, zoals we die nu kennen.

Deze stuijdijk werd opgebouwd mbv. takkenschermen. Men werkte zowel vanaf de Buurderduinen als vanaf de Oerderduinen. Stukje bij beetje groeiden zo door hard werken de twee gedeelten naar elkaar toe. Na de nodige tegenslagen door stormvloed werd uiteindelijk in 1893 het laatste gat in de buurt van paal 19 gedicht.

Na de aanleg van de Kooierdstuijdijk ontwikkelden zich vrij snel nieuwe duinketens ten noorden van deze stuijdijk en het Oerd. Deze tijdens van duinvorming heeft zich nog jaren voortgezet tot 1960.

In 1960 is Rijkswaterstaat begonnen met de aanleg van een nieuwe stuijdijk langs de Noorzeekant van het Oerd, die aansloot op een aantal jonge duintjes.

Deze werd in 1962 verlengd tot paal 23. Oostelijk van paal 23 ontwikkelden zich nieuwe duinen op de Hon. Het kweldergebied ten oosten van paal 23 is nog aan voortdurende verandering onderhevig. Van 1906 tot 1949 breidde de zandplaat zich naar het Zuid-Oosten uit. Na de voltooiing van de stuijdijk tot paal 23 vormde zich het eerste kwelergedeelte. Door de aanleg van de stuijdijk werd de zandplaat minder vaak overspoeld. Bovendien liep de zandplaat nu alleen vanaf

de wadzijde onder water. Daar de zee hier veel rustiger is kon zich een sliblaagje op het zand afzetten. Hierop vestigde zich een pioniersvegetatie die het slib vasthield, de stroomversnelling verder afremde, waardoor een versnelde ophoging plaatsvond. Hierna kwam het terrein boven de gemiddelde hoogwaterlijn te liggen, waardoor het zoutgehalte afnam en zo voor andere plantensoorten geschikt en dus veel soortenrijker werd.

Nieuwlandsrijd

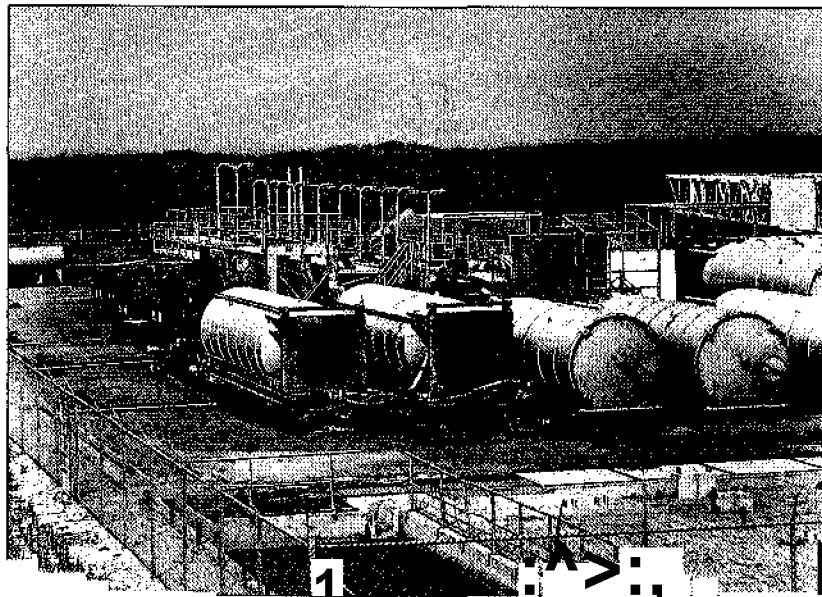
Dit gebied is voor het grootste deel eigendom van een vennootschap waarvan de aandelen in het bezit zijn van de boeren van Ameland. De noordelijke strook is rijkseigendom. De officiële naam van deze organisatie van boeren luidt: 'Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen op het Oosteinde, Oerd en NeerlandsRijdB.V.'

De B.V., die in de volksmond gemakshalve 'De Vennoot' wordt genoemd, is gevestigd te Buren.

Het eigendom omvat de Kooiuidinen, Koopolder en dat deel van het Nieuwlandsrijd en het Oerd dat niet in het bezit is van het Rijk. Iedere aandeelhouder heeft het recht jaarlijks voor elk aandeel een 'halfbeest' te weiden. Twee aandelen geven het recht om één 'volbeest' of twee 'halfbeesten' te weiden. Onder een half-

Baken op de Hon

NAMZfotie op de Hon, op de achtergrond boorplateau in de Noordzee

beest wordt verstaan een hokkeling (éénjarig kalf) een enterpaard (éénjarig paard) of twee schapen. Onder een volbeest verstaat men een twee- of meerjarige koe of paard of vier schapen. De Vennoot heeft in 1921 bij haar oprichting 560 aandelen uitgegeven en 32 'grazings'- of weiderechten, die in het bezit zijn van de kooiboeren.

Deze laatste rechten zijn niet vrij verhandelbaar omdat ze onvervreemdbaar verbonden zijn aan de boerderijen op de Kooiplaats. Ze komen per stuk overeen met twee aandelen. Een jaar of 30 geleden zijn er nog eens 60 aandelen uitgegeven, omdat de kwelder zich had uitgebreid. Dat betekent dus dat er bij het inscharen van vee gerekend kan worden met $560 + (2 \times 32) + 60 = 684$ aandelen.

De Vennoot heeft 's zomers een herder in dienst. Door deze wijze van beheer heeft het Nieuwlandsrijd een grote natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarde gekregen.

Bij zware stormen loopt dit hele kweldergebied onder tot aan de Kooioerdstuifdijk. Als dat gebeurt in het broedseizoen verdwijnen alle nesten met eieren of jonge vogels.

Exkursies

Tijdens het broedseizoen (15 april • 15 augustus) zijn

sommige delen van het gebied gesloten. Dit is door borden aangegeven.

Tijdens het broedseizoen wordt het reservaat door 3 vogelwachters continu bewaakt. Onder leiding van een vogelwachter kan men een rondleiding maken door het reservaat en een gedeelte van de meeuwenkolonie.

Oerdersloot 'm het Nieuwlandsrijd

Ook buiten het broedseizoen is voor groepen de mogelijkheid aanwezig voor een excursie door het gebied. Inlichtingen hierover zijn verkrijgbaar bij het VW en It Fryske Gea (kaartverkoop, tijdstip, e.d.). Bij de excursies is het niet mogelijk honden mee te nemen.

Het is in de periode 15/4-15/8 verboden om langs de wadzijde naar de oostpunt te lopen. Dit om overrijende vogels niet te storen.

Oost-Ameland is gesloten voor gemotoriseerd verkeer. De honden dienen van 1 maart tot 1 september aan de lijn te blijven. Ook buiten deze periode is het verstandig om zich aan deze regel te houden. Een gedeelte van het gebied is ook tijdens het broedseizoen vrij toegankelijk. Het is eigenlijk vanzelfsprekend dat ook daar verstoringen zoveel mogelijk voorkomen dienen te worden. Blijf dus zoveel mogelijk op de paden. Het is verleidelijk om tijdens het wandelen een boeketje (veld)bloemen te plukken. Dit is echter niet toegestaan.

Beheer

Het natuurbeheer van vrijwel het gehele Oerd en de Hon wordt uitgeoefend door It Fryske Gea. Het gehele gebied vervult een functie in de kustbescherming en valt als zodanig onder het rijkszeeweringenreglement. Het beheer van de zeedefensie wordt uitgeoefend door Rijkswaterstaat, die zorgt dat de zeewerende duinen een aaneengesloten geheel blijven vormen. Het Zuid-westelijke gedeelte achter het veerasterdraad is in bezit van de gezamenlijke boeren.

Deze wandeling is in gewijzigde vorm ook uitgegeven als brochure door It Fryske Gea.